

Csatári Bálint

„Keser-édes” anyanyelvünkről, avagy a nyelvészet hasznosságáról

Kontra Miklós: Hasznos nyelvészet

Régen készültem ennek a kis ismertetésnek a megírására. Szépe György professzor közelmúltban bekövetkezett halála¹ kényszerített rá, hogy mindenképpen megtegyem. Ő az a nagy ívű pályát befutott nyelvtudósunk, akitől e recenziálásra váró tanulmánykötet szerzője is kölcsönözött könyvének címét: a „hasznos nyelvészet”-et. Mert Szépe professzor munkássága alapján tudjuk, hogy létezik hasznos és haszontalan nyelvészet egyaránt. Az előbbi a társadalmilag hasznosítható nyelvtudományos eredményeket gyűjti össze. Akárcsak ez a kis kötet, amelyik egy nagyon izgalmas, érdekes, sőt olvasmányos tanulmányfüzér.

Szerzője Kontra Miklós, a Szegedi Egyetem professzora, aki a maga igen dinamikus tudós módján gyűjtötte egybe az elmúlt évtized során írt szociolingvisztikai tanulmányainak jelentős részét. S nyilván nemcsak a nyelvészek, hanem bárki számára, akik manapság a már szinte hihetetlen információs sebességgel és bonyolult kommunikációval bíró mindennapi életünkben a nyelvtudomány legújabb eredményeit is használni kívánják a világ és hazánk, vagy éppen nemzetünk egyes, számában nem is kevés társadalmi-nyelvi jelenségének jobb megértéséhez.

A kötet által kínált „paletta”, amelyen végigtekinthet, majd rendre végighaladhat az érdeklődő olvasó, nagyon széles és változatosan színes. Felsorolni lehetne a főbb fejezetcímeket – a nyelvi emberi jogok értelmezésétől a magyar anyanyelvi nevelésen át kisebbségben élő magyarok nyelvi jogaiig, vagy a két- és többnyelvűség problémáig, de ez úgysem lehet teljes, s nem is igazán a legjobb módszere a könyvismertetésnek. Már csak azért sem, mert az „alcímek” sokkal izgalmasabbak. Például *„A magyar lingvicitizmus, azaz a nyelvi alapon bekövetkező társadalmi csoportok közötti diszkrimináció kérdései”,* vagy a *„Nyelvi genocídium az oktatásban a Kárpát-medencében”.*

Esetenként szinte krimibe illően izgalmasak a kötet bizonyos részei, amikor példákkal, szakirodalmi és más forrásokból származó, gazdagon illusztrált hivatkozásokkal, illetve saját kutatási eredményeinek különös szövegtördelésével is él a szerző azért, hogy bemutassa a nyelv tudományok egyes művelőinek és a nyelv művelőknek, a nyelvvédőknek a súlyos nézeteltéréseit. Kontra Miklós világosan fogalmaz ez ügyben: *„a kormány, az akadémia és jószerivel mindenki támogatja a magyarok magyarok általi megnyomorítását, amikor működtetik, éltetik s újratermelik a magyar strandard nyelvi ideológiát és az általa megalapozott, igazolt társadalmi diszkriminációt”.* Azt hiszem, a szociolingvisztika talán legelismertebb, a nyelvtudományok nemzetközi tudományos közéletében is előkelő helyen jegyzett magyar tudós-tanárának ez az a kulcsmondata, amelyik az egész könyv lényegi mondanivalóját jelenti.

¹ Dr. Szépe György, az MTA doktora, professzor emeritus 2012. szeptember 12-én, 81 éves korában hunyt el.

Ha egy-két különösen fontos tézist, értéket vagy módszert ki kellene emelnem, amelyek tekintetében a könyv számomra új mondanivalót rejtett, akkor azok a következők:

Kristálytisza fogalmazás, logikus érvelés, erőteljes szöveg-dinamika (ha egyáltalán ilyen fogalom létezik, bár a könyvet elolvasók majd biztos értik, mire gondolok).

Szinte páratlanul gazdag, igen jól követhető hazai és nemzetközi szakirodalmi hivatkozási rendszer, ami nemcsak a könyv tudományos értéke, hanem extrém és kiváló példa arra is, hogyan lehet és kell használni a „plágium-terhes” időkben mások publikált eredményeit a saját gondolatmenetünk alátámasztására vagy éppen cáfolatára.

Mai közéletünkben és közbeszédünkben szokatlanul világos – tudományos alaposágú –, ugyanakkor mértéktartó politikai jellegű állásfoglalások megfogalmazása (pl. az érvényben lévő nyelvtörvényünk értelmetlenségeit, vagy a kisebbségben élő magyarok kétnyelvűségét illetően).

Az idegennyelv-tudásunk hiányosságainak értelmező bemutatása, azok súlyos okainak feltárása.

Sokoldalú, rövid, velős nemzetközi kitekintések például az angolok, a norvégok, az izlandiak, a litvánok, az észtek stb. nyelvhasználati jellemzőiről.

Bátran vállalt, saját álláspontokon alapuló, sokszínű problémafeltárás a határon túli magyarok szociolingvisztikai (társadalmi-nyelvi) helyzetéről, bajairól és azok feloldhatóságáról.

Őszinte hangvételű, rövid összegzések az egyes tanulmányok megjelenése óta eltelt időszak alatti változásokról.

Múlt nyáron, a kecskeméti Európa Jövője Gyermektalálkozón, unokáim révén többször találkoztam pusztinai csángó gyermekekkel. Az otthonról hozott hétköznapi szókinccsükkel és ízes kiejtésükkel édes anyanyelvünket szépen, tisztán, érthetően és örömmel beszélték. Hallgatni is öröm volt, mert az általuk közölt gondolatok is tiszták voltak. Egyikük, mikor hazatelefonáltak, az anyukájával románul kommunikált, a másik magyarul. Amikor most újra kézbe vettem ezt a könyvet, újraolvastam a csángókról, a csángó falvak nyelvi asszimilációjáról szóló részeket, nekem is meggyőződésemmé vált Kontra Miklós rájuk is vonatkozó utolsó mondata: végre „*olyan nemzetpolitikai koncepcióra és olyan nyelvpolitikai stratégiára lenne szükségünk, amely racionális és oknyomozó diskurzusokkal hatástalanítja a kizárólag mítoszokat, ideálokat, illetve ezeket kifejező jelszavakat és sztereotípiákat ismerő politikai szférát és médiát*”.

A könyvben rejlik több száz hasonló súlyú, érdekes és fontos mondatért hihetünk abban, hogy a tudománynak, így a nyelvtudománynak is vehetjük hasznát. Ha akarjuk. Ha sokan akarjuk. Mert egészen biztos vagyok abban, hogy jövönk a határon kívül rekedtek esetében „balasz kétnyelvűsége”, itthon pedig a mainál sokkal magasabb arányú idegennyelv-tudáson, két- vagy többnyelvűségen fog múlni. Hiszen ezer éve tudjuk: „*Mert az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő.*”² Látjuk! Érezzük! Tapasztaljuk! E könyv alapján, meggyőződéssel és ismeretekkel felvértezve tehetünk ellene a következő generáció felnevelésekor.

(*Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2010*)

2 <http://mek.oszk.hu/00200/00249/00249.pdf>